

GENOCID – OD FARAONA DO SREBRENICE

Izet ČAMDŽIĆ

Medžlis Islamske zajednice Zavidovići
gdzamija@gmail.com

SAŽETAK: Riječ *genocid* često je predmet sporenja i različitog tumačenja i kao takva ušla je u svakodnevnu upotrebu. Pri tome se često koristi znatno *snažnije* nego što je to u međunarodnom pravu definisano. Ona postaje kategorija moralne, a ne pravne osude: nazvati neku radnju *genocidom* znači izreći posebno snažnu moralnu osudu i gnušanje nad tim činom. Autor u ovom radu donosi definicije genocida i otkriva nivoe odgovornosti koji prema kur'anskom učenju očekuju počiniocce genocida. U radu se posebno tematizira pripremanje genocida nad Bošnjacima i njegovo izvršavanje u istočnoj Bosni 1995. godine.

Ključne riječi: *genocid, Generalna skupština UN-a, Međunarodni sud pravde u Hagu, faraon, Jevreji, odgovornost za genocid, Bošnjaci, Srebrenica, presude, negiranje genocida, žrtve genocida*

Definicija genocida

Definicija genocida, kao i svakog drugog kaznenog djela, podrazumijeva dokazivanje namjere koja u slučaju genocida ima posebnu kvalifikaciju. No, prije nego napišemo definiciju, potrebno je odrediti etimologiju riječi. Etimologija nam pokazuje da je sam pojam genocid potekao od grčke riječi *genos*, što znači pleme, rod, narod i latinske riječi *accidere*, što znači ubiti. Prvi ju je upotrijebio poljski i američki pravnik jevrejskog porijekla Rafael Lemkin, koji se smatra tvorcem izraza genocid i jedan je od sastavljača Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. (Lemkin, 1944) Termin *genocid* usvojen je 1946. godine na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija. Genocidom se označava najekstremniji, najdrastičniji i najbrutalniji ratni zločin namjernog uništavanja nacionalnih, etničkih, rasnih i religijskih grupa kao kolektiviteta ili njihovih dijelova. (Marušić, 2017:53)

Kad je u pitanju definicija genocida, isto kao i za sami termin, postoje

razna sporenja i različita tumačenja pošto je riječ o širokoj, ali isto tako i nedovoljno jasno preciziranoj definiciji. Uglavnom, po najprihvaćenijoj definiciji, *genocid* predstavlja međunarodni ratni zločin namjernog, potpunog ili djelimičnog uništavanja nacionalnih, etničkih, rasnih i religijskih grupa i spada u najteži oblik zločina protiv čovječanstva. (Šabić, 2008:3)

Nakon kobnog iskustva iz Drugog svjetskog rata i holokausta počinjenog u vrijeme istog, Opća skupština Ujedinjenih naroda je 9. i 10. decembra 1948. usvojila Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, koja je stupila na snagu 12. januara 1951. U njoj se nalazi definicija genocida koja je integrisana u gotovo sve normativne akte kojima se reguliše kazneno ili međunarodno kazneno pravo zemalja koje su istu prihvatile.¹

Danas, međutim, na međunarodnim sudovima postoje različita tumačenja Konvencije, pa čak i

pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, upravo zbog te nejasne definicije nekih segmenata koji se odnose na ratne zločine koji proističu iz toga. (Jutriša, 2007:130) Naime, s obzirom na forsiranje individualne odgovornosti postavlja se pitanje da li se genocid po međunarodnom pravu može počinuti u ličnoj režiji, od pojedinca, ili iza toga mora stajati državni sistem? Imajući u vidu razmjere genocida, jasno je da se one ne dešava preko noći niti ga mogu organizirati i počinuti pojedinci ili male grupe ljudi, već je rezultat dugih procesa i opsežne umrežene saradnje vojnih, političkih, akademskih i drugih društvenih faktora nekog državnog sistema. Upravo iz tih razloga javlja se različita tumačenja Konvencije.⁶ (Marušić, 2017:57)

¹ *Ažurirani statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju*, septembar 2009., član 4. UN, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, 9.12.1948.

Nažalost, najveći gubitnici uslijed ovakvih "igara" su upravo oni koje bi ova Konvencija trebala štiti – žrtve genocida. Žrtve su u većini slučajeva nezadovoljne presudama sudova, jer patnje kroz koje su prošli nikakvi im sudovi niti presude ne mogu kompenzirati.

Genocid u Kur'anu i odgovornost za njega

Još prije svih ovih definicija i konvencija o genocidu, o jednom izvršenom i preživljenom genocidu govori Kur'an. Naime, opisujući teško stanje Jevreja u Egiptu i torture kroz koje su prolazili, Allah u Kur'anu kaže: "I kada smo vas (Jevreje) od faraonovih ljudi izbavili, koji su vas najgorim mukama mučili: mušku djecu su vam klali, a žensku su u životu ostavljali; a to vam je bilo veliko iskušenje od Gospodara vašeg." (El-Bekare, 49)² Genocid se izvršava i narod se uništava na način da mu se napadaju i ponižavaju žene silovanjem i oduzimanjem časti, a ubijaju muškarci kako bi se osujetilo razmnožavanje i opstanak naroda.

Shodno učenju islama, zločin genocida obuhvata četiri nivoa odgovornosti. Prva je onosvjetska odgovornost pred Svemoćnim Allahom, dž.š., Koji o tome kaže: "I kada se duše s tijelima spare, i kada živa sahranjena djevojčica bude upitana, zbog kakve krivice je umorena." (Et-Tekvir, 7-9) Tada, na Sudnjem danu, saznat će se svako pojedinačno učešće u zločinu genocida i ništa skriveno neće biti. Uzvišeni kaže: "Svako će saznati ono što je pripremio." (Et-Tekvir, 14)

Drugi nivo odgovornosti jeste javna, društveno-politička odgovornost. Ona proizlazi iz sljedećeg ajeta: "I vidjet ćeš sve narode kako na koljenima kleče, svaki narod biće prozvan prema svojoj Knjizi: 'Danas ćete biti nagrađeni ili kažnjeni prema tome kako ste postupali! Ova Knjiga

Naša o vama će samo istinu reći jer smo naredili da se zapiše sve što ste radili.'" (El-Džasije, 28-29) Faraonov narod nije odgovorio, ali jeste prema Kur'anu grješan, za ono što je faraon uradio Jevrejima, jer ga nisu birali na slobodnim izborima. Međutim, kad genocid isplaniraju i naredbe od naroda izabrani predstavnici, odnosno države u kojima se na vlast dolazi demokratskim putem, narod snosi ogromnu odgovornost što ih u tome nije spriječio. Takav narod se označava *genocidnim*, što je najgora društveno-politička kategorija kojom se neka zajednica može okarakterizirati.

Treći nivo je pojedinačna, krivično-pravna odgovornost koja ne podrazumijeva prekomjernu odmazdu već recipročnu pravdu o kojoj Kur'an ali i prethodne Objave govore. "Mi smo im u njemu (Tevratu) propisali: glava za glavu, i oko za oko, i nos za nos, i uho za uho, i zub za zub, a da rane treba uzvratiti." (El-Maide, 45)

Četvrta je odgovornost moralno-etička. Ona proizlazi iz univerzalnog moralnog načela ili zlatnog etičkog pravila, da drugom ne činiš ono što ne bi želio da drugi čini tebi.

Genocid nad Bošnjacima

Samo Allah zna koliko je kroz historiju učinjeno zločina koji bi se mogli smatrati genocidom, a nad Bošnjacima se takva vrsta zločina događala u kontinuitetu. Najbrutalniji od njih desio se u Srebrenici u julu 1995. godine. Više je razloga koji su doveli do genocida nad Bošnjacima u Srebrenici. U raznim historijskim periodima postojali su određeni politički i nacionalistički projekti koji su za cilj imali asimilaciju ili uništenje Bošnjaka kao naroda i nestanak države Bosne i Hercegovine. Spomenut ćemo samo najvažnije od njih: *Načertanije*, *Homogena Srbija* i *Memorandum SANU*-a.

Načertanije je program nacionalne politike Kneževine Srbije, odnosno tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova, a kasnije dugogodišnjeg ministra vanjskih poslova, Ilije Garašanina. *Načertanije* je tajni državni

dokument izdat 1844. godine. To je ujedno i prvi politički program Velike Srbije u kojem se govori o obnovi srpskog carstva.

Homogena Srbija je memorandum velikosrpskoga i četničkog ideologa Stevana Moljevića objavljen 30. juna 1941. godine. Radi se o programskom načelu četničkog pokreta kojim se zagovara stvaranje "Velike Srbije" i njeno etničko čišćenje od drugih naroda, prvenstveno Bošnjaka, i genocid nad njima.

Uporište velikosrpskih ideja u novijoj historiji je *Memorandum* Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) iz septembra 1986. godine. Riječ je o Dokumentu grupe srpskih akademika s čijim je idejama "Velike Srbije" i "Svi Srbi u jednoj državi" započelo razaranje Jugoslavije i obračun sa svim nesrpskim stanovništvom, što je rezultiralo agresijom na Bosnu i Hercegovinu i genocidom u Srebrenici.

O genocidu nad Bošnjacima i njegovim korijenima u literaturi na bosanskom jeziku malo se pisalo. Zapravo, postoji samo jedna knjiga koja govori o genocidu nad Muslimanima (Bošnjacima) u Drugom svjetskom ratu. Radi se o knjizi *Genocid nad Muslimanima 1941–1945*, koja je zajedničko, i možemo reći, kapitalno djelo tadašnjih jugoslovenskih historičara Vladimira Dedijera i Antuna Miletića. (Dedijer, Miletić, 1990) Knjiga je objavljena 1990. godine u Sarajevu. Autori su građu za ovu knjigu prikupljali godinama, koristeći brojne izvore, dokumente, svjedočenja kao i proučavanje dostupnih arhiva.

Nakon genocida u Srebrenici napisano je nekoliko knjiga koje govore o genocidu, ali jednako tako i veliki broj knjiga koje negiraju isti. Ni presude najviših sudskih instanci nisu umanjile bol žrtava niti otupile mač negiranja genocida od strane počinitelja najvećeg ratnog zločina u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Presuda koju je Međunarodni sud pravde u Hagu objavio 26. februara 2007. godine u slučaju tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije, a u kojoj je prvi put u historiji međunarodnog prava meritorno odlučivano o odgovornosti

¹ Besim Korkut, *Kur'an s prevodom*, Medina Munevvera, 1998. U radu je korišten prijevod Kur'ana autora Besima Korkuta, osim ako to nije drukčije navedeno.

jedne države za “zločin nad zločini-
ma”, tj. za genocid, svakako zaslužuje
posebnu pažnju. Naime, nikada neka
država nije bila osuđena za genocid,
a Srbija je nakon tužbe Bosne i Her-
cegovine okrivljena “samo” zbog toga
što nije poduzela adekvatne mjere da
spriječi genocid, čime je postala je-
dina država koja je formalnopravno
prekršila Konvenciju o sprečavanju i
kažnjavanju genocida.

Srbija je prekršila Konvenciju jer
nije ništa poduzela da spriječi genocid
i kazni odgovorne. Treba spomenuti
da su prije ove, kolektivne, postojale
i pojedinačne presude za genocid
u Srebrenici. Međunarodni krivični
sud za bivšu Jugoslaviju, Sud Bosne
i Hercegovine i sudovi u Srbiji osu-
dili su više od pedeset osoba na više
od 700 godina zatvora za zločin ge-
nocida počinjen u Srebrenici u julu
1995. godine.

Zaključak

U Bosni i Hercegovini je počinjen
genocid nad Bošnjacima u Srebrenici
– to je nesporna činjenica potvrđena
međunarodnim sudskim presudama.
Nažalost, genocid u Srebrenici se i da-
nas negira, posebno od onih koji su
sljedbenici ratnih zločinaca, njihovih
politika i ideologija. Po mišljenju na-
učnika, negiranje je posljednja faza iz-
vršavanja genocida. Negiranje je jedan
od najpouzdanijih znakova želje da se
u nekom povoljnom trenutku u bu-
dućnosti genocid ponovi ili nastavi. Po-
činioци genocida prekopavaju i skrivaju
masovne grobnice, zataškavaju dokaze
i zastrašuju svjedoke kako bi se istina o
genocidu što manje širila. Oni poriču
zločjela koja su počinili i često žrtvama
pripisuju krivnju za ono što se dogodilo.
Nažalost, kroz sve ovo prolaze žrtve ge-
nocida u Srebrenici koje se svakodnevno
moraju suočavati s tim. Država Bosna i

Hercegovina ne štiti žrtve genocida, a u
njenom entitetu Republika Srpska, ratni
zločinci se nagrađuju. Preživjele žrtve
genocida uzaludno godinama čekaju na
najave Međunarodne zajednice da će,
ukoliko bosanskohercegovački političari
ne donesu Zakon o zabrani negiranja
genocida, to uraditi visoki predstavnik
u Bosni i Hercegovini. Pitanje je kada
i da li će se to desiti?

Na kraju, da li će se u budućnosti
dogoditi neki novi genocid nad Bo-
šnjacima ne zavisi od onih koji su to
već jednom učinili, već od Bošnjaka
samiх. Upravo na to upozorava ve-
liki bošnjački pjesnik Mehmedalija
Mak Dizdar stihovima:

“Čekam te. Jer te znam.
Doći ćeš opet jednog dana.
Zakleo si se čvrsto na to,
Na kaležu, na križu, na oštrici mača.
Pijan od pojanja prokletstva i dima
tamjana.”

Literatura

Besim Korkut, *Kur'an s prevodom, Me-
dina Munevvera, 1998.*
Dedijer, Vladimir i Miletić, Antun (1990).
Genocid nad Muslimanima 1941–1945,
*Zbornik dokumenata i svjedočenja. Sa-
rajevo: Svjetlost.*
Jutriša, Goran (2007). “Odgovornost
države na temelju Konvencije o

sprečavanju i kažnjavanju zločina ge-
nocida”, *Pravnik*, br. 48, Zagreb.
Lemkin, Raphael (1944). *Axis Rule in
Occupied Europe: Laws of Occupati-
on – Analysis of Government – Pro-
posals for Redress.* Washington D.C.:
Carnegie Endowment for Interna-
tional Peace.

Marušić, Bartul (2017). “Tumačenje i pri-
mjena definicije genocida kroz presude
MKSJ-a”, *Polemos*, br. 39-40, Zagreb.
Šabić, Velid (2008). *Genocid u srednjem
Podrinju 1992–1995.*, Sarajevo: Insti-
tut za istraživanje zločina protiv čovje-
čnosti i međunarodnog prava Univer-
ziteta u Sarajevu.

الموجز

الإبادة الجماعية من فرعون إلى سربرينيتسا

عزت تشامدžić

في كثير من الأحيان تكون عبارة «الإبادة الجماعية» محلاً للنزاع والاختلاف في التفسير، وهكذا دخلت في الاستخدام اليومي. وكثيراً ما تستخدم بمفهوم أقوى من تعريفها في القانون الدولي. لذا أصبحت فئة للإدانة الخلقية وليس القانونية: فوصف عمل ما «بالإبادة الجماعية» يعني إصدار حكم خلقي قوي بشأنه والإعراب عن مقتته. يقدم الكاتب في هذا المقال تعريفات الإبادة الجماعية ويعرض مراتب المسؤولية التي تنتظر مرتكبي الإبادة الجماعية، بحسب القرآن الكريم. ويناقش المقال بشكل خاص التحضير للإبادة الجماعية ضد البشائقة وتنفيذها في شرق البوسنة سنة ١٩٩١م.

الكلمات الرئيسية: الإبادة الجماعية، الجمعية العمومية للأمم المتحدة، محكمة العدل الدولية في لاهاي، فرعون، اليهود، المسؤولية عن الإبادة الجماعية، البشائقة، سربرينيتسا، الأحكام، إنكار الإبادة الجماعية، ضحايا الإبادة الجماعية.

Summary

GENOCIDE- FROM THE
PHARAOH TO SREBRENICA

Izet Čamdžić

The term genocide is often a subject of disagreements regarding its definition making its usage popular in common language. As such it is being used in a form much stronger than it is actually defined by the international law. Thus it became a subject of moral rather than legal condemnation: to characterise some action as *genocidal* it means to express one's particularly strong moral condemnation and abhorrence of that act. In this article the author presents definitions of genocide as well as the Qur'anic view wherein the different levels of accountability for such acts are explicated. The article particularly stresses the topic of planning and executing the genocide committed over Bosniaks in Eastern Bosnia in 1995.

Key words: genocide, UN General Assembly, the International Court of Justice in Hague, pharaoh, Jews, responsibility for genocide, Bosniaks, Srebrenica, verdicts, genocide denial, victims of genocide